

Färre sjukskrivningar och fler arbetade timmar

Sjukfrånvaron har aldrig varit så låg som nu bland företagen som ingår i Svenskt Näringslivs tidsansvändningsstudie. Nedgången märks också i SCB:s mätningar, där antalet frånvarotimmar har minskat med 1,65 miljoner per vecka i slutet av 2009 jämfört med tre år sedan. Nedgången beror framför allt på att kvinnors sjukfrånvaro har minskat med 0,9 miljoner arbetade timmar per vecka. Sammantaget har sjukfrånvaron minskat från 5,0 till 3,6 procent av antalet sysselsatta sedan slutet av 2006. Minskningen i sjukfrånvaron motsvarar 41 000 heltidsarbeten.

Under samma period ökade antalet arbetade timmar kraftigt. Ökningen berodde nästan uteslutande på att kvinnor arbetade mer. Kvinnors arbetade timmar per vecka ökade med 2,1 miljoner, medan ökningen för män bara var 0,4 miljoner timmar.

Givet att antalet helårspersoner med sjukpenning minskade med 67 000 personer under perioden 2006 till 2009, innebär en grov uppskattning att minst 60 procent av de som lämnat sjukpenningen har återgått till arbete.

Sjukfrånvaron tenderar att minska under sämre tider. Men nedgången har även skett under de goda åren 2006 och 2007, och ska även ses i ljuset av att antalet förtidspensioner för första gången minskar. Jämfört med under nittiotalskrisen minskar antalet sjuka utanför arbetskraften.

Bedömningar från Försäkringskassan tyder på att de 15 000 som lämnar sjukförsäkringen vid årsskiftet kan ha något svagare arbetsförmåga än de som lämnat försäkringen tidigare. Därför finns det en viss osäkerhet kring hur många av dem som går vidare till arbete. Men, det ökade arbetsutbudet bland de som hittills lämnat sjukförsäkringen ger ändå skäl att vara optimistisk.

Bakgrund

Hög sjukfrånvaro påverkar antalet arbetade timmar, vilket vid sidan av investeringar är en viktig väg till ökad tillväxt. Antalet arbetade timmar har varit relativt oförändrade sedan sjuttioalet, vilket har problematiserats i samhällsdebatten. Bland annat konstaterade Konjunkturinstitutet, KI, år 2005 att det krävdes fler antal arbetade timmar för att kunna hantera de ökade utgifterna en åldrande befolkning som Sveriges kommer att kräva. KI varnade i sammanhanget för skattehöjningar eftersom det minskar arbetsutbudet. Istället efterfrågades minskad sjukfrånvaro och ökad integration.

Att sjukfrånvaron lyftes fram berodde på de i praktiken galopperande sjuktalen. På bara några år ökade statens utgifter för sjukpenning från 14 miljarder år 1997 till drygt 40 miljarder kronor 2002. Utgifterna för förtidspension, sjuk- och aktivitetsersättning, ökade kontinuerligt sedan 1970-talet och eskalerade under 2000-talet till över 50 miljarder kronor per år.¹

Antalet personer med sjukpenning uppgick i juni 2006 till 239 000 personer och antalet med förtidspension (sjuk- och aktivitetsersättning) var 555 000 personer. Sammantaget var nästan 800 000 personer mer eller mindre permanent utslagna från arbetsmarknaden.²

Med höga sjuktal följer höga kostnader. Eftersom statsbudgeten inte är oändlig fick regeringen prioritera pengar till utgifterna för sjukförsäkringssystemet, istället för att stärka välfärdens kärnfunktioner som vård och skola. Utrymmet för skattesänkningar uteblev med de höga kostnaderna, vilket i sig minskar drivkrafterna till arbete och företagande. För många blev sjukförsäkringen inte en trygghet, utan en fälla där många fastnade långvarigt utan återvändo till arbetsmarknaden.

Mot den bakgrunden har socialförsäkringen varit föremål för reformering under 2000-talet. Exempelvis förlängdes arbetsgivarperioden från 14 till 21 dagar år 2003, men sänktes igen till 14

¹ Försäkringskassan

² Arbetsmarknadsdepartementet

dagar 2002. Därefter har ersättningsnivåerna sänkts och en rehabiliteringskedja med tydliga tidsgränser införts. Krav på att söka andra än det nuvarande arbetet har utökats. I den aktuella debatten förespråkar regeringen att de nuvarande reglerna behålls, medan oppositionen föreslår att ersättningsnivåerna i sjukförsäkringen höjs, att den bortre tidsgränsen i försäkringen tas bort samt att den tidsbegränsade sjukförsäkringen återinförs.

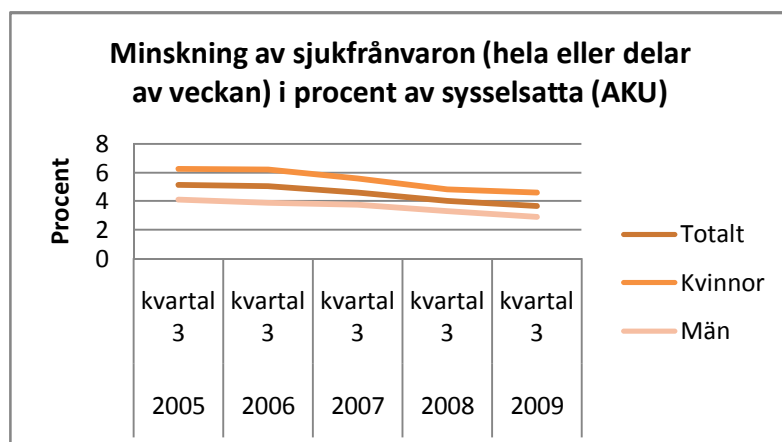
Sjukfrånvaron minskar och antalet arbetade timmar har ökat

Konjunkturinstitutets prognoser år 2005 var att antalet arbetade timmar skulle öka till 7 000 miljoner år 2007. För åren 2006 till 2015 förutsåddes man en måttlig ökning av antalet arbetade timmar med i genomsnitt med 0,1 procent per år.³ Prognoserna byggde på då gällande regler och förutsättningar. Det faktiska utfallet har sett helt annorlunda ut, delvis på grund av den ekonomiska krisen men även genom de reformer som genomförts i syfte att öka arbetsutbudet. Till de direkta reformerna av sjukförsäkringssystemet kan också kopplas reformer som undantaget i turordningsreglerna i mindre företag som forskning visar har lett till minskad sjukfrånvaro.⁴

En tydlig effekt är att antalet personer som uppbär ersättning vid sjukdom har minskat kraftigt. Antalet personer med sjukpenning har minskat med 98 000 mellan oktober 2006 och oktober 2009. Samma period minskade antalet med förtidspension (sjuk- och aktivitetsersättning) med 51 000 personer.⁵

Utvecklingen speglas även av att antalet frånvarotimmar per vecka har minskat med 1,65 miljoner mellan tredje kvartalet 2009 och samma kvartal 2006. Det innebär att sjukfrånvaron har minskat från 5,0 procent till 3,6 procent av antalet sysselsatta, vilket motsvarar drygt 41 000 heltidsarbeten.⁶

Figur 1 – Minskning av sjukfrånvaron

Utvecklingen speglas också bland företagen i Svenskt Näringslivs tidsanvändningsstudie. Statistik för tredje kvartalet 2009 visar att sjukfrånvaron i företagen är den lägsta sedan åttiotalet. I samma undersökning framkommer ett tydligt fall i sjukfrånvaron från 2006 och framåt.

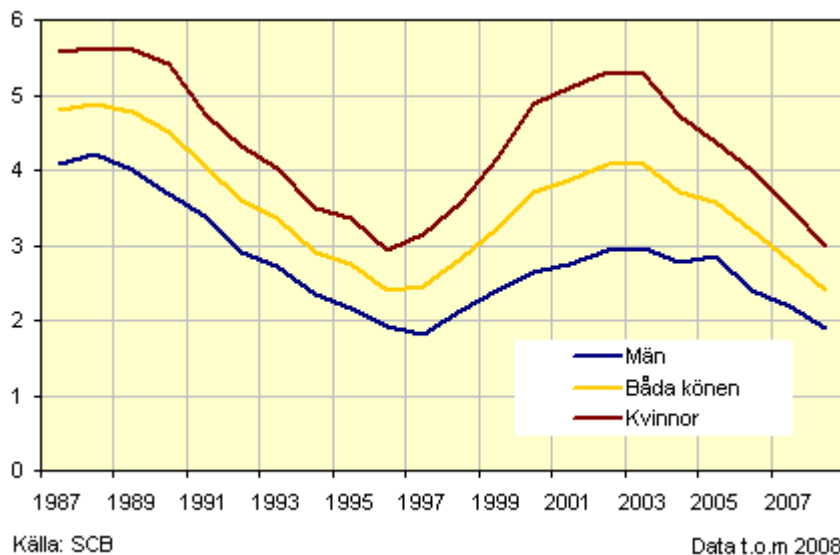
³ Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapport 2005

⁴ Lindbeck mfl 2006, "Job Security and Work Absence", IFN 2006

⁵ Försäkringskassan/Arbetsmarknadsdepartementet

⁶ SCB/Konjunkturinstitutet

Figur 2 - Sjukfrånvarande hela veckan, i procent av sysselsatta

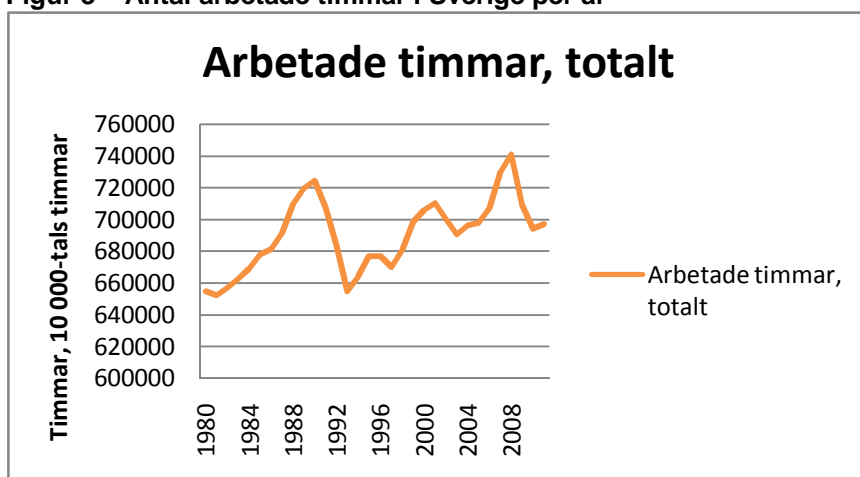

Vad blir då effekten av att sjukfrånvaron minskar – går människor ut i arbetslöshet eller ökar deras arbetsutbud? Ett intressant mått är hur antalet arbetade timmar har utvecklats. Som figur 3 visar ökade antalet arbetade timmar år 2007 och 2008, varpå ett kraftigt fall sker år 2009.

Antalet arbetade timmar påverkas av konjunkturen, men är inte enbart en spegling av denna. Som vi kan se ökade antalet arbetade timmar kraftigt från år 2006 och framåt och slog rekord 2007. Under krisen minskade de arbetade timmarna kraftigt, men en jämförelse visar att antalet arbetade timmar fortfarande är kvar på 70000 miljoner. Det innebär att Sverige efter krisen landar på samma nivå som Konjunkturinstitutets tidigare bedömde skulle vara den högsta hela perioden fram till 2015.

Något måste därför ha inträffat utöver konjunkturen som gjort att antalet arbetade timmar ökat så kraftigt. Reformerna som förändringarna i socialförsäkringen, den reformerade arbetslöshetsersättningen och sänkt inkomstskatt har bidragit till förbättringar på arbetsmarknaden.⁷ Som nästa stycke visar blir det särskilt tydligt när ökningen i kvinnors arbetsutbud studeras.

Figur 3 – Antal arbetade timmar i Sverige per år

Källa: Konjunkturinstitutet

⁷ Forslund, Anders 2008

Kvinnors arbetsutbud har ökat

Kvinnor har länge haft högre sjukfrånvaro än män. Exempelvis har kvinnors sjukfrånvaro sedan 2005 i genomsnitt varit 2,5 procentenheter högre än männen. Därför är det rimligt att reformer som syftar till att minska sjukfrånvaron påverkar kvinnor i högre utsträckning än män. Data över sjukfrånvaron visar att så också har skett. Sjukfrånvaron har minskat med 1,65 miljoner timmar per vecka sedan tredje kvartalet 2006. Av den minskningen står kvinnors minskade sjukfrånvaro för 0,9 miljoner timmar.

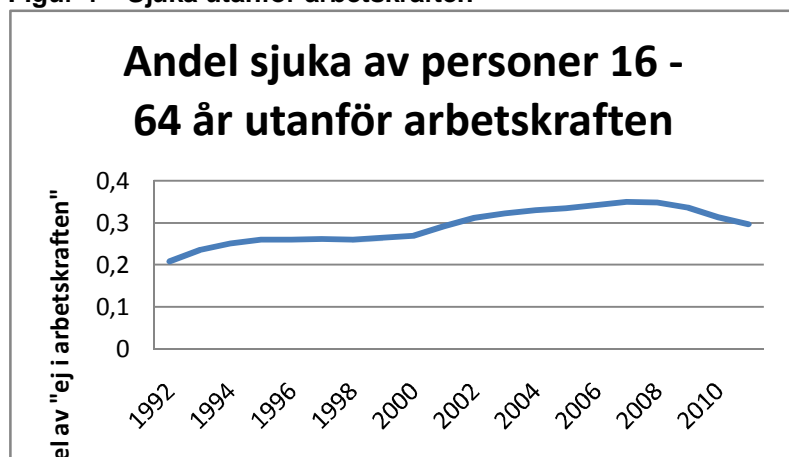
När sjukfrånvaron minskar är det naturligt att arbetsutbudet ökar. Det kan mätas utifrån förändringar i antalet arbetade timmar. Trots den ekonomiska krisen har antalet arbetade timmar per vecka ökat under kvartal 3 2009 jämfört med samma kvartal 2006. Ökningen beror nästan uteslutande på att kvinnors arbetade timmar har ökat med 2,1 miljoner medan mäns arbetade timmar bara är 0,4 miljoner fler. Att kvinnors sjukfrånvaro minskat med 0,9 miljoner timmar är sannolikt en viktig förklaring.

Minskade sjuktal gör att Sverige klarar krisen bättre

Gruppen som är sjukfrånvarande från arbetet är stor, men fångar inte hela gruppen sjuka. Även bland de utanför arbetskraften finns en hög andel sjuka. Under nittiotalskrisen ökade arbetslösheten med 74,5 procent 1992 och antalet sjuka utanför arbetskraften ökade med 58,9 procent. Jämförelsevis öka arbetslösheten med 43,9 procent under 2009, medan antalet sjuka utanför arbetskraften minskar med 1,43 procent. Prognoserna de närmaste åren är att sjuktalen fortsätter minska med 4,3 procent 2010 och 5,5 procent 2011. Åren som följde efter 1992 ökade de sjuka med 24,3 procent 1993 och 11,1 procent 1994.⁸ Det innebär att utslagningen från arbetsmarknaden till följd av krisen sannolikt inte blir lika djup som under nittio-talet.

År	Förändring arbetslöshet	Förändring antalet sjuka utanför arbetskraften
1992	+74,5%	+58,9%
1993	+59,5%	+24,3%
1994	+3,5%	+11,1%
2009	+43,9%	-1,43%
2010	+28,3%	-4,3%
2011	+4,1%	-5,5%

Figur 4 – Sjuka utanför arbetskraften

Som tabell 2 visar har jobbchanserna för de som står utanför arbetskraften ökat. Bortsett från flödet till fasta anställningar 2009 har flödet in på arbetsmarknaden ökat. Att flödet till tillfälliga anställningar är högre än till fasta anställningar illustrerar att det tillfälliga jobbet kan vara en chans för den som länge stått utanför arbetsmarknaden att komma tillbaka.

Tabell 2 - Jobbchanser. Övergångsandelar mellan olika tillstånd på arbetsmarknaden. Från föregående kvartal till aktuellt kvartal. (15-74 år). Procent per kvartal 3 varje år(SCB/AKU)					
Från "ej i arbetskraften" till fast anställd					
	2009	2008	2007	2006	2005
Män	0,6	1,1	1,2	1,0	0,8
Kvinnor	0,4	0,7	0,6	0,6	0,8
15 - 24 år	0,7	2,2	2	1,7	1,8
Samtliga	0,5	0,9	0,9	0,8	0,8
Från "ej i arbetskraften" till tidsbegränsad anställning					
	2009	2008	2007	2006	2005
Män	5,7	6,8	7,5	7,6	6,6
Kvinnor	5,1	7,1	8,6	8,3	6,6
15 - 24 år	14,0	18,4	21,6	21,7	17,9
Samtliga	5,4	7,0	8,1	8,0	6,6

Sjukfrånvaron – främst psykiska diagnoser

Ungefär 15 000 personer beräknas lämna sjukförsäkringen vid årsskiftet. Totalt under året beräknar Försäkringskassan att ungefär 54 000 personer inte längre kommer att få ersättning från sjukförsäkringen. De som saknar ett arbete eller inte har möjlighet att återgå till sitt tidigare arbete erbjuds ett introduktionsprogram i Arbetsförmedlingens regi.

Mediebilderna har i hög utsträckning beskrivit reformen som att den ”tvingar cancersjuka kvinnor att arbeta”. Det är fullt möjligt att det förekommer sådana fall, och det är svårt att utan kunskap om individernas förutsättningar ha åsikter om bedömningarna är rimliga. Men det är samtidigt viktigt att lyfta fram att allvarliga sjukdomar som cancer är ovanligt bland de som kommer lämna försäkringen under året.

Vanliga diagnosgrupper bland de med förlängd sjukpenning är psykiska diagnoser (35 procent) och sjukdomar i rörelseorganen (28 procent). Endast en mindre andel, 3 procent, har tumörsjukdom. Bland de som har en tidsbegränsad sjukersättning, 69 000 personer, är 70 procent kvinnor. Den vanligaste diagnosen är psykiska diagnoser, 50 procent, och andelen ökar längre ned i åldrarna. Andra vanliga diagnoser är i rörelseorganen (27 procent) och skador och förgiftningar (7 procent).⁹

Reformerad sjukförsäkring ett lyft för kommuner och landsting

Sjukfrånvaron har minskat med motsvarande 41 000 heltidsarbeten. Om genomsnittslönen för dessa var 18 000 kronor i månaden både innan sjukfrånvaron och när de återkommer i arbete, skulle det innebära att kommunernas skatteintäkter ökat med 0,5 miljarder. Därutöver har ett antal personer återkommit från gruppen sjuka utanför arbetskraften, vilket ytterligare stärker effekten för kommuner och landsting.

⁹ Försäkringskassan/Socialförsäkringsdepartementet

Samtidigt har inte alla som lämnar sjukförsäkringen ett arbete eller en inkomstrelaterad a-kasseinkomst. I det fallet kan man behöva komplettera ersättningen med försörjningsstöd från kommunen. Det är också ett faktum att de långa handläggningstiderna i a-kassan kan leda till att belastningen på kommunerna ökar temporärt.

Hur många kommer tillbaka i arbete?

Minskningen i sjukfrånvaron perioden tredje kvartalet 2006 till samma kvartal 2009 motsvarar 41 000 heltidsarbeten. Finansdepartementet beräknar att antalet helårspersoner i sjukpenningen minskar med 67 000 perioden 2006 till 2009. En grov uppskattning skulle därför göra gällande att minst 60 procent av de som är lämnat sjukpenningen har återgått till arbete.

Bedömningar från Försäkringskassan tyder på att de 15 000 som lämnar sjukförsäkringen vid årsskiftet kan ha något svagare arbetsförmåga än de som lämnat försäkringen tidigare. Därför finns det en viss osäkerhet kring hur många av dem som går vidare till arbete. Men, det ökade arbetsutbudet bland de som hittills lämnat sjukförsäkringen ger ändå skäl att vara optimistisk.

Avslutning

Den senaste tidens debatt om sjukförsäkringen har varit intensiv. Bortom den oro som enskilda människor upplever av förändringarna är det viktigt att påminna om orsakerna bakom reformerna. Det Sverige vi lämnat bakom oss präglades av skenande sjuktal och omfattande utgifter för att hålla försäkringen flytande. Under tiden glömdes människor bort i sjukskrivningens vanskliga trygghet, men få eller inga chanser att återvända till arbetsmarknaden och en löneinkomst. Över en halv miljon människor var förtidspensionerade, och antalet ökade kraftigt.

Data visar att reformarbetet under 2000-talet har gett frukt. Sjukfrånvaron har minskat från 5 procent 2006 till 3,6 procent i år, vilket motsvarar över 41 000 heltidsarbeten. Det är ett steg på väg, även om läget fortfarande är allvarligt. Över 130 000 personer är sjukskrivna och mer än 500 000 personer är förtidspensionerade.

Att i rådande konjunkturläge rulla tillbaka reformer som så positivt har påverkat antalet arbetade timmar, en av de viktigaste faktorerna för tillväxt, vore riskabelt. Det är samtidigt angeläget att regeringen åtgärdar de problem som kan uppstå genom arbetslöshetskassornas långa handläggningstider. På så sätt skapas ett socialförsäkringssystem som både garanterar individens trygghet och är förenligt med en tillväxtskapande politik.